

ראש –השנה תשס"ט לימוד זכות על היחיד ועל הרבים

זכות ומישור לפני כסאו
חסד ורחמים לפני כבודו
(מתוך איל אָדוֹן עַל פְּלִמְעֵשׂ ים')

בתקופה זו של השנה אנו עסוקים בשאלות איך נישפט במרומים- בפיוט הנאמר כל שבת בבקר נאמר "זכות ומישור לפני כסאו, חסד ורחמים לפני כבודו" כלומר: אלוהים מלמד זכות על האנשים ומתייחס אליהם בחסד וברחמים. השאלה היא מה לגבינו בני האדם ביחסינו זה לזה, האם גם אנחנו צריכים ללמד זכות אחד על השני תמיד או שיש יוצא מן הכלל, וכן מה המשמעות של ללמד זכות וכיצד כדאי לעשות זאת. אנסה להתייחס לפחות חלקית לשאלות אלו. אציין שהחלק הראשון של דברי מתבסס על דרשה של יעל לויין שהיא חוקרת בנושאים שונים בתחום היהדות, וחיברה גם כמה תפילות.

ר' אליעזר פאפו שחי בבוסנייה בסוף המאה ה-18 הדגיש את הצורך, ולמעשה את החובה, ללמד זכות על ישראל בכל עת, אולם במיוחד בתקופת הימים הנוראים. בחיבוריו על נושא זה הוא מראה שבספרות חז"ל מופיעים סיפורים על אישים דגולים שלימדו קטיגוריה על ישראל ונענשו, ובהם אליהו ומשה רבנו, ולעומתם זכה גדעון להושיע את ישראל על שלימד סניגוריה.

העיקרון המונח בבסיס הרעיון שאין ללמד קטיגוריה על ישראל הוא ש'כל אשר ידבר האיש עושה רושם ומעורר פמליא של מעלה: אם מדבר קטיגוריא מעורר המקטרגים ואם מדבר סניגוריא מעורר סניגורים ודבריו עושים פירות'. נראה שהמקור של מוטיב זה נמצא בזוהר שם נאמר שדיבור למטה מעורר דיבור למעלה; הדיבור למטה עולה ובוקע רקיעים עד שעולה ומעורר מה שמעורר, אם טוב - טוב, ואם רע - רע.

מִסְבָּחָה זו הוא מבקש מהדרשנים לגלות משנה זהירות ככלל, ובמיוחד בימי הדין, שלא להטיל דופי בעם ושלא לפרש את חטאיו, מה שמסוגל לעורר עליו את הדין, אלא יש להם לנקוט גישה חיובית ולציין את הדרך הרצויה שראוי להלך בה. ומציין לחיוב את הבעל שם טוב שנאמר שנהג לצאת כנגד המגידיים שהיו מוכיחים את הציבור על שאינם מדקדקים במצוות ומפחידים אותם בייסורי גהנום, ומטילים עליהם תיקוני תשובה קשים.

בכתביו פאפו הוא מעלה את הדרישה כי אם יזדמן אדם לבית כנסת וישמע שמלמדים קטיגוריה על ישראל, עליו לאזור עוז וללמד על ציבור זה זכות. בהקשר זה הוא מונה טיעונים אפשריים ראויים אחדים אשר ניתן להזכיר; למרות שהעם חי בדחוקות כלכלית ובגלות, לא הניח את קיום המצוות, וחטאיו נעשו בשוגג, מכיוון שאין הוא מודע למהות האיסורים ולחומרתם. הוא מוסיף ומביא את הרעיון, שמקורו בספרות חז"ל, כי הדין לכף זכות המקום ידון אותו לכף זכות. מכיוון שהקב"ה חפץ חסד הוא מקבל 'כל מין טענה מהמלמד זכות', ומשתמע שגם טיעונים דחוקים שאינם חותרים לחלוטין אל האמת (מה שהבת שלי לפעמים קוראת "צביעות"), ייחשבו לפני המקום כקבילים.

ר' אליעזר פאפו ממליץ איך לומר את כתב הסנגוריה שהכין על עם ישראל בבתי הכנסת ובבתי המדרש. הוא מציע לומר זאת בבכי, בהתאם לתפיסה ש'שערי דמעות לא ננעלו' וכן קובע כי המועד המתאים ביותר לומר כתב הגנה זה הוא אשמורת הבוקר שאז מתעוררים הרחמים בעולם. הוא ממקד את כתב ההגנה שלו בשני דברים- בסבל שהיה מנת חלקם של ישראל ובדבקותם בשמירת המצוות.

פאפו שם דגש מיוחד על סנגוריה כלפי עם ישראל. נשאלת השאלה האם רק עם ישראל זקוק לכך שילמדו עליו זכות? לדעתי כל יצור אנושי החווה לעיתים סבל ראוי שיהיו רגישים לסבלו ולתחושותיו וילמדו עליו זכות.

שאלות נוספות שעולות בעקבות דבריו היא האם הסבל של אדם או עם גורמים בהכרח למעשים שליליים והאם חווית הסבל הוא סיבה מספקת לשפוט אדם או קבוצה לכף זכות

למרות פשעיו או חטאיו? האם לא קיימת סכנה שאם נלמד זכות על אנשים, למרות מעשיהם השליליים, נעודד אותם להמשיך במעשים אלה?

אני סבורה שהסבל אינו מוביל בהכרח למעשים שליליים. ישנם מצבים בהם הסבל מעורר לרגישות לסבל של בן אדם אחר ואף למאמץ לפתרון של קונפליקט או סיכסוך, אחת הדוגמאות לכך היא פרום של משפחות שכולות יהודיות ופלשתינאיות שהחל לפעול לפני מספר שנים, שבו האנשים משתפים פעולה על מנת להגביר את המודעות לסבל של שני העמים במצב הקיים ולצורך בפיוס.

אולם לצערי ברוב המקרים המצב שונה הסבל גורם לנו להקשיח עמדות בנסיון למנוע מאיתנו סבל נוסף. אנחנו מתרכזים בצורך שלנו להיות מוגנים ובטוחים. לפעמים במצבים כאלה אנחנו גם עושים מעשים פוגעים. לדעתי, ברוח דבריו של פאפו, גם במצבים שאנשים מתנהגים כך עלינו ללמד עליהם זכות, לא במובן של עידוד או תמיכה במעשים אלה אלא במובן של הנסיון להבנה מעמיקה של הקשר בין סיפור חייהם הכולל את הרקע המשפחתי, הכלכלי והחברתי שלהם בדרך שהם חוו אותה. מנסיוני, כאשר אנשים חווים הבנה כזו, הם מתחילים לאט לאט לשאול את עצמם שאלות כגון: האם זה הכרחי שבעקבות מה שקרה לי אגיב בצורה שהגבתי עד כה או שקיימות גם אפשרויות נוספות.

אני מודעת לכך שהתהליך הזה דורש מאיתנו הרבה כוחות ודורש ללמוד וללמד את עצמינו לעכב קצת את השיפוט שלנו (אך לא לוותר עליו) ולהקדיש הרבה זמן ואנרגיה להקשבה לעצמינו ולאחרים.

אני מאחלת לכולנו שבשנה החדשה נמצא את הכוח ללמד זכות על עצמינו ועל אחרים כדי שנוכל גם מתוך שמחה וגם מתוך סבל למצוא דרך שתהיה חיובית מוסרית ואנושית.

נואית דה-מלאך